

Själv-mord: betydelsen av alkoholmissbruk och arbetslöshet

Thor Norström

I denna artikel presenteras översiktligt några resultat från ett antal sociologiska studier om självmord som författaren genomfört under de senaste åren. Studierna är framförallt baserade på aggregerade data (data som är genomsnitt för hela eller delar av befolkningen, tex självmordstalet). Vissa analyser grundar sig dock på individdata, vilket gör det möjligt att jämföra resultat från olika nivåer. Ett flertal tänkbara orsaksfaktorer bakom självmord har behandlats, men denna framställning är fokuserad på betydelsen av alkoholmissbruk och arbetslöshet.

Thor Norström är professor i sociologi och är knuten till Institutet för social forskning (SOFI).

Den teoretiska inspirationskällan bakom de studier som här skall refereras utgörs av den del av Durkheims (1) självmordsteori, där integration står i fokus. Med integration avses här omfattningen och kvaliteten hos sociala relationer.

Hypotesen är att graden av integration är omvänt relaterad till självmordsrisken. Jag har således sökt identifiera faktorer som bör påverka den sociala integrationen i samhället, eller som är mått på prevalensen av grupper i samhället med låg integration. Det är i detta sammanhang som alkoholmissbruk kommer in, liksom arbetslöshet.

Alkoholmissbruk och självmord

Alkohol faktorn måste sägas vara försummad inom sociologisk suicidforskning. I en omfattande översiktsartikel (2) nämns inte ordet alkohol över huvudet. Bakgrunden till detta kan möjligen vara att Durkheim avvisade alkoholmissbruk som en hållbar förklaringsfaktor till självmord, och att senare socio-

loger hållit sig till de faktorer som Durkheim pekade ut, såsom skilsmässor, religiositet och ekonomiska konjunkturer. Ändå verkar det fullt möjligt att postulera ett samband mellan alkoholmissbruk och självmord utefter Durkheims teori om en koppling mellan självmord och integration. Ett flertal studier (3, 4) dokumenterar alkoholisters svaga nätverk och bristande integration. Detta skulle delvis kunna vara en selektionseffekt, dvs att alkoholister är svagt integrerade redan innan de inleder sin dryckeskarriär. Men det verkar ändå plausibelt att missbruket i sig väcker omgivningens avståndstagande och minskar förmågan att etablera och vidmakthålla sociala relationer visavi familj och arbete. Vissa empiriska fynd tyder också på att framåtskridandet av alkoholism beledsagas av försämrade sociala relationer (5). Processen missbruk – desintegration är dock säkert komplicerad och innehållande onda cirklar: alkoholmissbruk som skapar försämrade sociala relationer som leder till ökat missbruk, etc.

Förutom denna indirekta koppling mellan alkoholmissbruk och självmord – förmedlad via desintegration – är en mer direkt också tänkbar, nämligen den minskade självkontroll som själva berusningen ger.

Vad gäller empiriska fynd som pekar på en effekt av alkoholmissbruk på självmordsrisk, finns ett flertal uppföljningsstudier av alkoholistpopulationer som visar på en kraftigt förhöjd självmordsdödlighet i denna kategori (6–8). Här verkar dock selektionsmekanismer troliga: man kan tänka sig flera personlighetsegenskaper, tex depression, bakom såväl självmord som alkoholmissbruk. Ett sätt att undvika problemet med selektionseffekter är att analysera aggregerade data (9). Detta har jag gjort bl a i en studie av den svenska självmordsdödligheten 1915–68 (10). Bland de förklarande variablerna ingår där alkoholkonsumtion (liter 100%) per capita (15 år eller äldre)

som mått på missbruk. Valet av denna missbruksindikator motiveras av att genomsnittskonsumtionen svängningar ganska väl speglar förändringar inom alla konsumtionskategorier, inklusive storkonsumenter/missbrukare (11). Alkoholkonsumtion visar sig vara den faktor som har bäst förklaringsförmåga; övriga variabler är skilsmässofrekvens, arbetslöshet och olika indikatorer på ekonomisk tillväxt. Även i en analys (12) av svenska länsdata (1963–68) har totalkonsumtionen ett gott förklaringsvärde. Fynden från tidsserieanalysen och den ekologiska analysen är mycket konsistenta; uttryckta i attributiv fraktion – enligt en formel redovisad i (13) – skulle en dryg tredjedel av de manliga självmorden vara alkoholinducerade. Detta stämmer också ganska väl med kliniska material (14).

Arbetslöshet och självmord

Arbetslöshet är ett annat tillstånd som innebär förlust av sociala relationer, försvagad integration, och som därmed bör öka risken för suicid. Ett flertal studier – se Platt (15) för en översikt – ger också stöd för denna hypotes. De flesta av dessa studier är dock retrospektiva (i den mån de baseras på individdata), med åtföljande risk för selektionseffekter. Även de aggregerade fynd som redovisats har betraktats med viss misstro. I en metodmässigt känslig analysituation som denna finns det skäl att kombinera olika ansatser. Detta har jag gjort i ett arbete (16) där jag utnyttjar dels prospektiva individdata, dels aggregerade tidsseriedata för att skatta effekten av arbetslöshet på självmord (bland män). I syfte att göra fynden från de två analysnivåerna jämförbara har ett gemensamt effektmått använts; relativ risk med normalbefolkningen som referenskategori. En tämligen god konsistens kunde noteras med en relativ risk på cirka 3. Beräkning av attributiv fraktion, där hänsyn tas även till andelen arbetslösa, gav till resultat att ungefär 4 % av de manliga självmorden skulle vara betingade av arbetslöshet. Betydelsen av denna faktor framstår således som ganska måttlig. Kombinationen av mikro och makrodata ger, åtminstone teoretiskt, möjlighet till att även bestämma hur stor del av arbetslöshetseffekten som är direkt, respektive indirekt (i form av en ökad suicidrisk bland dem som tex upplever ett hot om arbetslöshet). Resultatet på denna punkt är något

Sociologer har överbetonat betydelsen av integration kopplad till familj och arbete – dvs skilsmässor och arbetslöshet – men försummat alkoholfaktorn.

osäkert, men pekar mot att de arbetslöshetsbetingade självmorden till övervägande del begås av de direkt drabbade.

Slutsatser

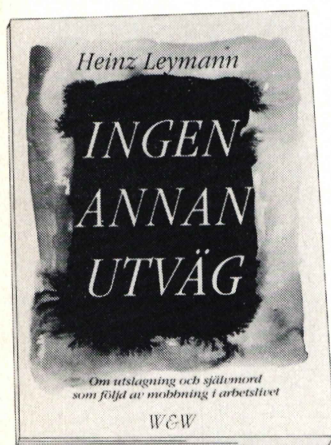
En mer generell slutsats av mina studier är att sociologer överbetonat betydelsen av integration kopplad till familj och arbete – dvs skilsmässor och arbetslöshet – men försummat alkoholfaktorn. Denna framstår som utomordentligt viktig enligt data på alla nivåer – kliniska, ekologiska och temporala. Detta resultat lyfter fram alkoholpolitiken som ett effektivt instrument i suicidpreventionen.

Jag vill slutligen framhålla att ett sociologiskt perspektiv på självmord på intet sätt är oförenligt med ett psykiatriskt eller genetiskt. Alla alkoholister begår inte självmord, bara en bråkdel av de arbetslösa gör det. Som jag ser det kan sådana tillstånd utlösa en redan existerande självmordsdisposition, uppkommen på sätt som nog bäst utforskas av andra än sociologer. *our of Gunnar Boalt. Stockholm: Stockholms*

REFERENSER

1. *Durkheim, E: Suicide. A Study in Sociology.* Glencoe, Ill: Free Press, 1966 (orig 1897).
2. *Stack, S: Suicide: A decade review of the sociological literature.* *Deviant Behaviour* 4, 41–66, 1982.
3. *Straus, R & McCarthy, R G: Nonaddictive pathological drinking patterns of homeless men.* *Quarterly Journal of Studies in Alcohol* 12, 601–611, 1951.
4. *Pittman, D J & Gordon, C W: Revolving Door; A Study of the Chronic Police Case Inebriate.* Rutgers Center of Alcohol Studies, New Brunswick, N J, 1958.
5. *Philips, L: An application of anomy theory to the study of alcoholism.* *Journal of Studies on Alcohol* 37, 78–84.
6. *Dahlgren, K G: On death rates and causes of death in alcohol addicts.* *Acta Psychiatrica Scandinavica* 26, 297–311, 1951.
7. *Nørvig, J & Nielsen, B: A follow-up study of 221 alcohol addicts in Denmark.* *Quarterly Journal of Studies on Alcohol* 17, 633–642, 1956.

8. Sundby, P: Alcoholism and Mortality. Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1967.
9. Norström, T: Deriving relative risks from aggregate data. 1. Theory. Journal of Epidemiology and Community Health 42, 333–335, 1988.
10. Norström, T: A time series analysis of the Swedish suicide rate 1915–1968. Sid 142–160 i Bergryd, U & Jansson, C-G (red): Sociological Miscellany. Papers in Honour of Gunnar Boalt. Stockholm: Stockholms universitet, Sociologiska inst, 1988.
11. Skog, O-J: The collectivity of drinking cultures: A theory of the distribution of alcohol consumption. British Journal of Addiction 8, 83–99, 1985.
12. Norström, T: The ecology of suicide in Sweden (manuskript).
13. Norström, T: The use of aggregate data in alcohol epidemiology. British Journal of Addiction (84, 969–977, 1989).
14. Beskow, J: Suicide and Mental Disorder in Swedish Men. Acta Psychiatrica Scandinavica, Suppl. 277, 1979.
15. Platt, S: Unemployment and suicidal behaviour: A review of the literature. Social Science & Medicine 19, 93–115, 1984.
16. Norström, T: Deriving relative risks from aggregate data. 2. An application to relationship between unemployment and suicide. Journal of Epidemiology and Community Health 42, 336–240, 1988.

Om utslagning och självmord som följd av mobbning i arbetslivet

HANS LEYMANN
Ingen annan utväg

I den här boken får vi ta del av ett unikt material om ett mobbningsfall i arbetslivet. Det grundar sig på en dagbok, skriven av en kvinna som under sex år i accelererande grad trakasserades på sitt arbete. Hon bröts ner, var periodvis sjukskriven för psykiska besvär och tog så småningom sitt liv. Han Leymann är docent i psykologisk pedagogik.

Två viktiga böcker från W&W

NINNI HAGMAN **Sextrakasserier på jobbet**

Myter, fakta, råd. Kvinnor har rätt till en arbetsmiljö utan sextrakasserier, framför allt från män som har makt över deras yrkesliv. För enskilda kvinnor och män, för arbetsgivare, fack m fl som vill sätta stopp för problemet gäller det att kunna möta de många myterna om vad sextrakasserier är, vem som utsätts för dem och varför, vems skulden är. Ninni Hagman bemöter myterna med fakta och ger råd.

